

Palliativt kunskapscentrum i Stockholms län

Nyhetsbrev

Vi samarbetar med kommuner i Stockholms län och Region Stockholm

2024-03-27 | Årgång 11 | Nummer 3

[Läs brevet i webbläsare](#)

Hej!

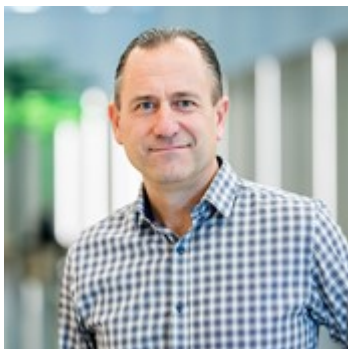
Nu är kvällarna allt längre och ljusare och många med mig tycker nog att det är härligt.

Ett värtecken numera är ju att det är dags för PKC-dagen. Nu är det drygt 700 anmälda med knappt två månader innan det är dags. Du hittar mer information om programmet och länk till anmälan längre ned i Nyhetsbrevet.

I detta Nyhetsbrev har vi en särskild text om palliativ vård i det egna hemmet och hemtjänstens roll och ansvar. Allt fler hemtjänstenheter hör av sig om utbildningsinsatser. Redan i vår och sedan återkommande kommer vi att anordna digitala seminarier just för chefer och medarbetare i hemtjänsten, där vi pratar om palliativ vård och om hur man kan använda sig av PKC:s utbildningsutbud. Vi har ju bland annat en särskilt framtagen webbutbildning för just denna målgrupp.

I årets tredje Nyhetsbrev skriver Anette Alvariza om möjligheterna och utmaningarna om "Att förutse döende och död".

Vi önskar dig en trevlig läsning och en fin påskhelg!
Fredrik Sandlund

Fredrik Sandlund
Verksamhetschef

Anette Alvariza
Vetenskaplig ledare

Linda Björkhem-Bergman
Vetenskaplig ledare

Kalendarium

Kommande utbildningar med platser kvar

Digitalt seminarium om Svenska palliativregistret
För vård och omsorg som drivs på uppdrag av Region och kommun

Grundläggande cancervård
Ges i samarbete med Akademiskt primärvårdscentrum och Regionalt cancercentrum Stockholm Gotland

Undersköterskans roll i palliativ vård
Föreläsare: Medarbetare PKC samt Mona Nyberg, specialistundersköterska

Öppen föreläsning: Döden, döden, döden...
Digital föreläsning med Peter Strang, kostnadsfri och tillgänglig för alla

De nödvändiga samtalen – läkare
Anordnas i samarbete med Palliativt utvecklingscentrum i Lund och RCC Stockholm Gotland

Förvirringstillstånd i palliativ vård
Föreläsare: Jonas Bergström, specialist i geriatrik och palliativ medicin

Symtomkontroll i palliativ vård
Föreläsare: Linda Björkhem Bergman och Per Fürst, överläkare

Samtal vid allvarlig sjukdom
För läkare verksamma inom akutsjukvård och geriatrik i Region Stockholm

Utbildningar om palliativ vård anpassade för hemtjänstpersonal – en introduktion
Presentation av PKC:s utbildningar anpassade för hemtjänsten

Palliativa vårdbehov vid njursvikt
Föreläsare: Jennie Bergman, specialistsjuksköterska i palliativ vård, Danderyds sjukhus

Trygg när döden närmar sig
Ges i samarbete med Forum Carpe

PKC-dagen 2024
Palliativt kunskapscentrums årliga konferens med föreläsningar relaterade till området palliativ vård

Tema Cancer bjuder in till gemensam workshop
Anordnas i samarbete med Tema Cancer

Samtal i vardagen – för omsorgspersonal i kommunen
För undersköterskor och vårdbiträden inom kommunal vård och omsorg

Palliativ ombudsutbildning för personal inom akutsjukvård och geriatrik
Kostnadsfri 4-dagarsutbildning för legitimerad personal i Region Stockholm

Ledarskapsutbildning – att leda den palliativa vården i kommunal vård och omsorg

Kursledare: Charlotte Klinga och Ingeli Simmross

Kurs i palliativ medicin motsvarande delmål B5 och STb4

Tvådagars utbildning för ST-läkare

Utbildning av palliativa ombud för kommunerna i Stockholm län

Palliativ ombudsutbildning för kommuner som har avtal med PKC

Ökat intresse från hemtjänst om utbildning i palliativ vård

Presentation av PKC:s utbildningsutbud för denna målgrupp den 14 maj kl. 14.30-15.30

Under senare tid har flera hemtjänstverksamheter hört av sig till PKC med önskemål om utbildningar. Vi jobbar med olika lösningar för att tillgodose det ökade intresset. Men vi vill också informera om de utbildningar som redan finns. Därför erbjuder vi en presentation av våra utbildningar i palliativ vård anpassade för hemtjänstpersonal. Presentationen sker på Teams den 14 maj kl. 14.30 – 15.30. Välkomna!

[Läs mer och anmäl dig](#)

PKC anordnar öppna kostnadsfria digitala föreläsningar!

Den 17 april är det Peter Strangs tur, som pratar om "Döden, döden, döden..." Det är redan nu 700 anmälda deltagare!

17 april 2024:

Döden, döden, döden...

Peter Strang

Vill patienter prata om döden? Det är viktigt att erbjuda samtal men hur gör man så att det blir stödjande, inte skrämmande samtal? Ska vi "informera", eller hjälpa personen att hitta sina egna svar? Och varför är livet och livets alla manifestationer så viktiga när man ska dö? Föreläsningen är kostnadsfri och öppen för alla i hela landet.

[Läs mer och anmäl dig](#)

Över 700 anmälda till årets PKC-dag den 24 maj.

Anmäl dig du också!

PKC-dagen 2024 går av stapeln fredag **den 24 maj** och temat är **Utmaningar och möjligheter i palliativ vård**. Det finns ett färdigt program som du hittar på anmälningssidan, via länken här nedan. Varmt välkommen!

[Till konferensens hemsida](#)

Grundläggande utbildningar i palliativ vård

Öppet för alla i landet mot en viss kostnad.

- **16 april** kl. 13-15.30 via Teams
Undersköterskans roll i palliativ vård
[Läs mer och anmäl dig](#)
- **23 april** kl. 13-16 via Teams
Symtomkontroll i palliativ vård
[Läs mer och anmäl dig](#)

Kostnadsfritt digitalt seminarium om Svenska palliativregistret!

Onsdag den 10 april 2024 kl. 14.00–15.00

PKC har bjudit in specialistsjuksköterskan och registerhållaren för Svenska palliativregistret, Maria Andersson, att berätta om registret. Det blir en kort introduktion till vad syftet med registret är och hur det är uppbyggt.

Maria kommer att berätta om hur inrapportering fungerar och vilken verksamhetsdata man kan få ut från registret. Hon ger också tips om hur man utifrån registret kan utveckla sin egen verksamhet. Maria berättar förstås också om det senaste om registret. Seminariet kommer självklart vara öppet för frågor och diskussion. Välkommen!

[Läs mer och anmäl dig](#)

Reflektionsledarutbildning

Vill du som chef att någon av dina medarbetare ska bli reflektionsledare på din arbetsplats? Nästa kurstillfälle är den 24 oktober.

Vårt nästa tillfälle är fullbokat och det är så kul att se att intresset är stort. Men vi har redan satt datum för nästa tillfälle i höst som är den 24 oktober.

[Läs mer och anmäl dig](#)

Att utbilda någon från den egna verksamheten att leda reflektionsgrupp ger förutsättningar till ett hållbart arbetssätt. För att komma igång med regelbunden reflektion i verksamheten erbjuder PKC en grundläggande reflektionsledarutbildning.

Som chef behöver du fundera på vem i din verksamhet som kan vara lämplig att leda reflektionsgrupp. Vi tror att det är bra om fler medarbetare från samma verksamhet utbildas, för möjlighet till kollegialt stöd.

Utbildningen är framtagen i samarbete med Palliativt centrum för samskapad vård och

---

PKC tipsar!

När livet lämnar – en utbildning om döendet, döden och omhändertagandet av den döda kroppen

Betaniastiftelsen

DÄR LIVSFRÅGOR FÅR TA PLATS

Webbutbildning

Kostnadsfri webbutbildning som i första hand riktar sig till dig som arbetar inom vård och omsorg och i ditt arbete möter patienter som närmar sig livet slut. Fokus ligger på det förväntade döendet, det vill säga en patient som har en obotlig sjukdom eller som närmar sig döden på grund av hög ålder. Men utbildningen kan även vara av intresse för dig som är närstående eller har funderingar om döden.

[Läs mer på Betaniastiftelsens hemsida](#)

Digitala lunchseminarier för läkare inom akutsjukvård och geriatrik

7 maj 12.00–12.45

Samtal vid allvarlig sjukdom

Linda Björkhem Bergman – Överläkare, Docent på Stockholms Sjukhem och Karolinska Institutet. Vetenskaplig ledare vid Palliativt kunskapscentrum (PKC)

[Läs mer och anmäl dig](#)

Är du en de drygt 2000 personer som har laddat ned PKC-appen? Om inte så har du missat något :)

PKC-appen

Tillgänglig nu i AppStore
och på Google Play

Genom PKC-appen kommer du enkelt åt Palliativt kunskapscentrums videoföreläsningar, webbutbildning och vetenskapliga referat, utan att behöva gå in på vår webbsida. PKC-appen är tillgänglig både på Apple AppStore och på Google Play.

[Läs mer och ladda ner appen](#)

Att förutse döende och död

Referat av Anette Alvariza

Vetenskaplig ledare PKC

*Professor och specialistsjuksköterska i palliativ vård
vid Marie Cederschiöld högskola/Stockholms
Sjukhem*

Referat av artikeln: Elizabeth Colquhoun-Flannery, Dawn Goodwin och Catherine Walsh (2024). **How clinicians recognise people who are dying: An integrative review.** *International Journal of Nursing Studies* <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2023.104666>

Det är viktigt att förutse, känna igen och förstå när en person är döende, för att utifrån personens egna mål och värderingar kunna anpassa vården så att den har högsta möjliga kvalitet i livets slut. Att förutse döende och död kan många gånger vara utmanande vilket gör att det sker för sent, ofta kort tid innan patienten dör. Konsekvenserna kan bli att fel prioriteringar i vården görs, påfrestande undersökningar och behandlingar fortgår och ett förlängt lidande riskeras. Tidigare forskning visar tydligt att vårdpersonal ofta känner en osäkerhet i att förutse och känna igen när döden närmar sig.

Detta referat är baserat på en litteraturoversikt som syftade till att undersöka hur och på vilket sätt vårdpersonal identifierar och känner igen att personer befinner i de sista dagarna eller timmarna av livet, liksom de faktorer som påverkar igenkännandet av döendet.

Författarna sökte litteratur i 5 databaser och identifierade 24 olika artiklar till sin litteraturoversikt. De inkluderade artiklarna hade använt både kvalitativ (n=15), kvantitativ (n=6) och mixad (n=3) metod och de hade alla genomförts i västvärlden (Europa, USA, Kanada och Nya Zeeland). 13 studier hade gjorts inom akutsjukvård, fem inom äldreomsorg och en inom geriatrik. Fyra av studierna hade inkluderat patienter från olika vårdkontexter. Den vårdpersonal som ingick i studierna var läkare, sjuksköterskor, undersköterskor och paramedicinare.

"Att förutse när döden närmar sig kan många gånger vara utmanande. Det sker för sent, ofta kort tid innan patienten dör."

Tecken och signaler på att döden närmar sig

Tecken och signaler är ledtrådar som hjälper vårdpersonal att förutse och förstå att en person är på väg att dö. Det kan vara fysiska och psykologiska tecken liksom förändringar i beteende. Tydliga tecken och signaler på döende som beskrevs i studierna var förändringar i andningen, sänkt medvetande, minskat intag av mat och dryck, förändringar i huden och "allmän försämring", vilket inkluderar nedsatt rörlighet och generell funktion. Beskrivningar om beteendemässiga och psykologiska förändringar som trötthet, tillbakadragenhet, existentiell ångest, rastlöshet och oro var också vanliga.

Generellt sett så sågs inte prognostiska verktyg och ledande frågor som hjälpsamma. Ett exempel är att "överraskningsfrågan" – "Skulle du bli förvånad om personen dog under denna inläggning?" – användes endast mycket sällan.

Skillnader mellan yrkesgrupper framkom, tex var läkare mer benägna att använda klinisk information såsom sjukdomsförlopp, diagnos och förändringar i mätningar, observationer och blodprover, för att förutse döende och död. Sjuksköterskor och annan vårdpersonal förlitade sig mer på synliga ledtrådar. Kontext, såsom vårdmiljö och typ av vårdpersonal, var också en faktor som påverkade de tecken och signaler som vårdpersonal uppmärksammade som möjligheter att känna igen tecken och signaler för att en person kan vara på väg att dö.

När vårdpersonal inte känner en person kan det också bidra till svårigheter att förutse att personen närmar sig livets slut, och att känna personen över en tidsperiod både i akuta miljöer och inom äldreomsorg är en stödjande faktor. I äldreomsorg sker detta "kännande" av personen som ett resultat av nära relationer som byggs upp över tid. Det innebär att vårdpersonal känner igen små förändringar i beteendet som skiljer sig från personens norm. Det kan vara subtila svårdefinierade och mångfacetterade fysiska, sociala, psykologiska och existentiella förändringar som kräver uppmärksamhet och kunskap om personen för att lägga märke till dem. Subtila tecken kan vara vaga och svårdefinierade, såsom ansiktsförändringar, minspel eller en annorlunda lukt. Att se och känna igen att döden närmar sig verkar vara ett förlopp som sker över tid snarare än att vara något som sker vid en särskild tidpunkt. Intuition spelar också en framträdande roll i att känna igen när döden närmar sig. Det kan vara en "magkänsla" som är svår att beskriva men som baseras på vad vårdpersonal ser och hur de kom att se och veta det. Att förutse och känna igen döende beskrivs som övervägande en intuitiv process som kan vara svårt att kommunicera till andra i teamet. Vårdpersonalen var medvetna om att deras intuition grundades på erfarenhet och att de kunde känna igen mönster som kunde matchas med deras tidigare erfarenheter.

"Att förutse döende är ett förlopp som sker över tid snarare än att vara något som sker vid en särskild tidpunkt"

Att få bekräftelse och stöd av andra

Förutom att få stöd i sin egen känsla för att en person närmar sig döden i form av

bekräftelse från kollegor kunde stöd också fås från personer själva som avsiktligt signalerar att de känner att de håller på att dö. Det kan kallas sekundär igenkänning när någon som inser att en person håller på att dö kommunicerar sin bedömning på något sätt och därigenom uppmärksammar också andra på detta. Kommunikation inom teamet var ofta avgörande för att kunna förutse döende och död. Muntliga rapporter och "noggrann och specifik" dokumentation i journaler ansågs vara hjälpsamma och viktiga medel för kommunikation inom och mellan team om att en person närmade sig sista tiden i livet. Bristfällig dokumentation med otydligt och/eller tvetydigt språk kunde vara ett hinder som ledde till osäkerhet och tveksamhet att fatta beslut.

Kultur, system och praxis

Vårdteamet, kulturen, systemet och rådande arbetssätt inom vårdmiljön visade sig ha betydelse för processen att förutse när en person närmar sig döden. Kulturella övertygelser påverkade medvetenhet om döendet, tex kunde det finnas djupt rotade övertygelser om att vissa miljöer, så som äldreomsorg, är för att leva och inte för att dö. Detta kan också leda till motstånd mot att erkänna att en person håller på att dö. I artiklarna beskrevs dock en stark tro på vikten av att kunna förutse döende så att människor inte behöver dö ensamma eller i smärta. När döende och död förutses kan också möjligheterna öka för att någon kan vara med den döende personen och palliativa åtgärder kan genomföras. På så sätt finns en inneboende konflikt mellan en kultur av förnekelse av döendet och döden och det höga värdet som uppmärksam och högkvalitativ vård i livets slut tillskrivs. I akuta vårdmiljöer var en kultur av förnekelse särskilt tydlig. Det ledde till att man undvek att prata om eller öppet diskutera och erkänna döden och döendet. Systemet och arbetssättet med snabba processer och korta vårdtider påverkade igenkänningen av döende. Dessa faktorer tillsammans kunde leda till att vårdpersonalen inte egentligen kände personerna de vårdade, vilket också påverkade deras förmåga att förutse när döden närmade sig.

"Det kan vara subtila svårdefinierade och mångfacetterade fysiska, sociala, psykologiska och existentiella förändringar"

Osäkerhet

Osäkerhet och dess påverkan på hur närmandet av döden förutsågs och den efterföljande vården genomsyrar resultaten i litteraturöversikten. Behovet av att vara säker på att personen inte skulle "bli bättre" var en bidragande faktor till sent förutseende av döende i flera studier och i olika vårdmiljöer. Inom äldreomsorg betraktades tecken och signaler för döendet som förningar men inte som säkra bevis för att döendet närmade sig. Detta förklarades genom tidigare erfarenheter av att bevittna boende som "återhämtade sig till livet" när döden hade verkat säker. Denna oförutsägbarhet hos boende inom äldreomsorg har beskrivits som "bouce back" – där de anses vara döende och nära död en viss dag, bara för att betydligt förbättras andra dagar. Döendet erkändes därför inte helt om det fanns någon möjlighet till en "återhämtning", vilket ofta ledde till alltför sen igenkänning. I akuta vårdmiljöer fanns dels en osäkerhet om vems roll det var att förutse döende och död och det fanns också studier som beskrev att vårdpersonal berättade om att bristande självförtroende var ett hinder för att öppet visa att man förstod och såg att döden närmade sig. Särskilt utmanade kunde det vara när det fanns motstridiga budskap från dokumentation, andra teammedlemmar och från personen själv.

Slutsats och reflektion

Jag tror att ni är flera som liksom jag känt osäkerhet kring de frågor som ofta ställs från närstående om hur länge till en person kan leva. De vill ofta veta om de kan gå hem en stund, om de kan ta en dusch eller till och med om de vågar gå ifrån för ett toalettbesök. I de situationerna grundar jag mina svar utifrån min erfarenhet och kunskap och på de tecken och förändringar som indikerar att livet håller på att lämna personen. Det är tydligt att det ofta kan vara svårt att avgöra och ibland blir personen klart förbättrad igen och ibland kommer döden mycket snabbare än förväntat trots min noggranna bedömning.

I den här integrerade litteraturöversikten har en syntes av kunskap skapats, baserat på 24 vetenskapliga artiklar, om hur vårdpersonal förutser och känner igen att en person håller på att dö och vilka faktorer som kan påverka och ha betydelse. Sammantaget kan man säga att resultatet visar att vårdpersonal förutser döende och död genom en kombination av kompetens, erfarenhet och intuition som används i en analytisk process genom att uppmärksamma och förstå tecken och signaler över tid. Andra faktorer

inkluderar kommunikation inom teamet och olika kontextuella påverkansfaktorer. En vårdmiljö där döden inte erkänns eller öppet diskuteras bidrar till att igenkännande av döendet sker sent. Skriftlig dokumentation har en viktig roll i kommunikationen mellan vårdpersonal om att en person håller på att dö. Att ta vara på olika professioners kompetens och erfarenhet är viktigt och kan främja möjligheten för att döende känns igen i tid så att vården kan anpassas utifrån mål och värderingar för personen i livets slut.

Referenser

- Elizabeth Colquhoun-Flannery, Dawn Goodwin och Catherine Walsh (2024). **How clinicians recognise people who are dying: An integrative review.** *International Journal of Nursing Studies* <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2023.104666>

Foto: Pixabay

Palliativt kunskapscentrum i Stockholms län samfinansieras av Region Stockholm samt kommunerna Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Norrtälje, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholms stad, Sundbybergs stad, Södertälje, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.

Läs mer om oss på: pkc.regionstockholm.se

Kontakt: pkc.siso@regionstockholm.se

Foto: Yanan Li (om ej annat anges)

Följ oss på Facebook och Instagram

Tipsa en vän

Dela utskicket:

[Avregistrera dig från nyhetsbrevet](#)

Palliativt kunskapscentrum
REGION STOCKHOLM